

Az ország első gyógyszerészettörténeti gyűjteménye, a soproni Patikamúzeum

Prof. Dr. Szála Erzsébet

Soproni Egyetem Pedagógiai Kar
szalaerzsebet@mail.datanet.hu

DOI 10.23716/PT0.21.2017.11

Absztrakt:

Európa és Magyarország értékes művelődéstörténeti emlékei a régi gyógyszertárak. A gyógyszerkészítés és a gyógyszerkereskedelem műhelyei a patikák voltak. Az orvostudomány és a gyógyszerészet különválása századok alatt következett be. II. Frigyes 1224-ben szétválasztotta az orvosi és a gyógyszerési tevékenységet a nápolyi egyetem orvosi karán. Gyógyszerkönyvek, antidotariumok álltak rendelkezésre a gyógyszerek helyes elkészítéséhez. A középkorban Magyarországon az első gyógyszeres könyv Ruland János Dávid (1585–1657) pozsonyi orvos munkája volt. Torkos Justus János (1699–1770) adta ki az első — a Helytartótanács által is jóváhagyott — gyógyszereszabványt, taxa-t. A 16. században Padovában állították fel az első farmakológiai tanszéket, s ekkor már összekötötték az elméleti oktatást a gyakorlattal oly módon, hogy egy droggűjteményt és egy botanikuskertet is létesítettek. Magyar nyelven az első herbáriumot Meliusz Juhász Péter (1536–1572) írta 1578-ban. [VIDA, 1996]

Kulcsszavak: gyógyszerészettörténet, patikamúzeum, Gensel Ádám, soproni patikusok

Keywords: History of Pharmacy, Pharmacy Museum, Adam Gensel, pharmacists in Sopron

---

A gyógyszerész szakma két tevékenységet: a gyógyszerkészítést és a gyógyszerkereskedelmet foglalja magába, ám századokon át a gyógyszerészek gyakran töltöttek be gyógyító és tanácsadó szerepet is. A gyógyszerészek tanulmányaikat külföldön végezték, mert egyetemi képzés az ország területén nem volt, valamint Magyarországon a gyógyszerészekről nem követelték meg az akadémiai képzettséget. A tanulóévek után a patika

tulajdonosa „felszabadító” segéd-levelet állított ki, majd, a vándorévek után az önálló gyógyszerész vezetésére jogosító vizsgát tett a jelölt a városi fizikus és két gyógyszerész előtt. [VIDA, 1996] A 15. században Sopronban több orvos-gyógyszerész neve is felmerült. Az orvos-gyógyszerész fogalmának különválására az eddig ismert legrégebbi adat 1495-ből való Sopronban. Egy végrendelet alapján tudjuk, hogy Sopron első ismert patika helyisége a Storno-házban volt. [HÁZI, 1932] 1573-ban az adókönyvekben feltűnik Lorenz Carl gyógyszerész neve. Ennek értelmében Ákosházi Sárkány Antal panaszlevelet írt a városi tanácshoz, célozva a patikusnak adósságára, s kéri annak behajtását. Ákosházi Sárkány Antal háza akkoron a mai Fő téren (régén „Platz”, Városház tér) álló Storno ház volt, tehát a végrendelet alapján biztosra vehető, hogy Sopron első ismert patikahelyisége a mai Storno házban kapott helyet. [HÁZI, 1993. KOCIS, 1986] Már a 16. században is ismerünk gyógyszerészeket, akik letették a polgáresküet. A városi tanács előírása volt, hogy a gyógyszerészek kötelesek polgáresküet tenni, és működésüket negyedévenként ellenőrizték. [MAGYARY-KOSSA, 1931] Nem minden soproni lakos vált polgárrá. A polgárjog elnyerésének alapvető feltétele volt, hogy az illető házzal, vagy legalább házrésszel rendelkezék.

A polgár a más (nem polgár) lakosokkal szemben nagyobb személy- és vagyonbiztonsággal bírt, s a város részéről mindig számíthatott munkalehetőségre ill. segélyre. Iparos vagy kereskedő polgár vám nélkül vihette áruát a vásárra. [HORVÁTH, 1964] A 17–18. században a törvényhatóságok és a városok minden újabb letelepedő gyógyszerésztől megkívánták a hivatási esküt. Ha előbb nem, akkor kellett a hivatási esküt tenniük, amikor városi polgárok lettek. Ily módon tehát két esküt kellett tenni: a polgárok esküjét és a gyógyszerészi esküt. [BÁNÓNÉ FLEISCHMANN, 1878]

Nem igazolható, hogy a 16. század közepén lett volna állandó gyógyszerész Sopronban, ám 1573-tól 1600-ig folyamatosan működött a városban patika. Kern Tóbiás orvos és városi tanácsos szorgalmazta, hogy a város gondoskodjék seborvosokról és patikusokról az eredményes gyógyítás érdekében. A 17. század elején már két orvos működött a városban, Ambruster János és Ribstein János, Heringshauser Pál patikusként dolgozott. [HÁZI, 1993.]

1. ábra: Gensel János Ádám arcképe

Heringshausert követően a patika tulajdonjogát Marb Tóbiás, majd Sotgräber György vették át. 1623 után már két gyógyszertár működött Sopronban. Azok a patikusok, akiknek ismerjük a származását, mind német származásúak voltak, német területről vándoroltak be a városba. [MAGYARY-KOSSA II., 1931]

A mai Storno, azaz az egykori Sárkány-házban működő gyógyszertárban König János patikus működött, akitől Stephan János vette át a patikát 1634. május 10-én. Stephan átköltöztette a patikáját a Fő tér másik épületébe, a mai Patikamúzeum egykori helyére, s azt Fekete Elefánt névre keresztelte. 1643. február 13-án egy patikuslegény, Gensel Kornél bérbe vette Stephan patikáját, majd 1646. február 12-én meg is vásárolta azt

1 200 forintért. Gensel halála után özvegye ismét férjhez ment egy másik patikushoz, Bischof Jánoshoz. A feleség, halála előtt, végrendeletében 1665. szeptember 16-án a patika felét első férjétől, Genseltől született fiára, Gensel Kornélra hagyta. Gensel Kornél is jónevű patikus hírében állott, s botanikus kertet is berendezett a városban. [NIKOLICS, 1993.] Gensel Kornél patikus halálakor patikáját özvegye, Zuana Judit örökölte 1703-ban, ő azonban nem tudta tovább vezetni a gyógyszerterát, mert a kurucmozgalmak miatt sem vevőt sem bérlőt nem talált, így a gyógyszerter működése a 17. század végére megszűnt, mert Gensel patikus fia, Gensel János Ádám nem folytatta a patikusságot, hanem orvosi pályára lépett. [HÁZI, 1982. Kocsis, 1993.]

Személye, tevékenysége, nemzetközi elismertsége külön is, kiemelten említendő. Gensel János Ádám abban a Fő téren álló egykori patikaházban született, ahol apja gyógyszerterára működött. Alsófokú tanulmányait a soproni evangélikus líceumban végezte, majd 1695-ben beiratkozott a jénai egyetemre, ahol előbb teológiát, majd az orvosi stúdiumokat hallgatta. A soproni diákok számára, csakúgy, mint más protestáns városok polgársága számára fontos és szükséges volt a külföldi egyetemjárás, a peregrináció, hiszen itthon nem volt számukra egyetem, továbbtanulási lehetőség az ellenreformáció idején. Gensel János Ádám 1699-ben védte meg doktori disszertációját, majd itáliai utazást tett: Bologna, Róma, Firenze és Padova egyetemeit kereste fel. Padovában — orvosdoktori oklevele mellé — bölcsletről is diplomát szerzett. Hazatérve előbb Vasváron, majd Kismartonban dolgozott orvosként. 1709-ben kinevezték soproni tisztiorvosnak, majd Vas és Sopron vármegyék vármegyei főorvosa lett 1710-ben. Udvari orvosa volt az Esterházy családnak is. Fő műve az „Alsó-Magyarország járványállapota 1711–13-ban történeti és meteorológiai megfigyelésekkel együtt”. Gensel János Ádám végzett először műszeres meteorológiai megfigyeléseket is: kereste Sopron környékén a csapadék, a szél, a hőmérséklet adatainak és a betegségek előfordulásának kapcsolatait. Az éghajlat és a szőlőtermelés összefüggéseivel is foglalkozott, s ezzel korát messze megelőzte, hiszen ma ezt az ágazatot nevezik bioklimatológiának, biometeorológiának. Polihisztor volt, aki az egészségügy, a járványtan és az orvostudomány különböző területein dolgozott. Sopronban ő volt a himlőoltásnak a kezdeményezője. Tanulmányozta a pestis terjedését is, mígnem ő maga is egy pestisjárványnak esett áldozatul 1720-ban. [WESZPRÉMI, 1960. SZÁLA, 1997] A város második gyógyszerterára 1623-ban nyílt meg Pralitz Péter működtetésében. Arany Oroszlán volt a neve. A

132 |

tulajdonosváltások során az Arany Oroszlán kiköltözött a belvárosból, a mai Szent György utca 1. szám alól a várfalon kívülre, a Schubert-féle házba, a mai Várkerület 31. szám alá. [NIKOLICS, 1993]

1629 áprilisában jelentkezett letelepedésre Sartory János, egy menekült evangélikus család tagja, aki 1631. április 7-én a polgáresküt is letette. Ő nyitotta a város harmadik gyógyszertárát a Palatinus (Esterházy) házban Fehér Angyal néven. [HÁZI, 1982]

Halálozások és újraházasodások eredményeként a Fehér Angyal Sowitsch Pál tulajdonába került, majd áttelepült az 1696-ban megszűnt Fekete Elefánt helyére. Eme Fehér Angyal patika (későbbiekben Angyal) halálozások és újraházasodások, valamint bérbe- és eladások révén többször is más-más patikusok tulajdonába került egészen 1950-ig, az államosításig.

Az 1700-as évek elején tehát két patika, a Fehér Angyal és az Arany Oroszlán működött a városban, majd 1724-ben Ebhardt János Kristóf kapott engedélyt gyógyszertár felállítására. Az új patika neve Fekete Szerecseny lett. E három reáljogú patika mellett egyházi vezetésű patikák is működtek a városban. 1769-ben a morvaországi Herbst János kapott engedélyt patika nyitására, ez volt az Arany Korona gyógyszertár. A polgárjoggal rendelkező patikusok száma az 1535 és 1848 közötti években 60 fő volt. [Névsor a függelékben.]

A 19–20. század folyamán létrejöttek még a Megváltó, a Magyar Király, az Arany Kereszt, az Irgalmasság, a Szent Erzsébet és a Rákóczi Ferenc gyógyszertárak.

A Patikaház, a mai Patikamúzeum látnivalói és építéstörténete

A valamikori patika az árusítást szolgáló officinából és a gyógyszerkészítő laboratóriumából állt, amelyeket raktár, drogszáritó és más helyiségek egészítettek ki. A régi egyszerű ácsolt polcokat művészi faragású állványzat és táraasztal váltotta fel. A porokból és folyadékokból készült gyógyszereket üveg és fa patikaedényekben tartották. A barokk idején művészi kerámia edények kerültek fel a polcokra. Elterjedtek az ónmázás fajansz edények. Az edények falán gyakran volt látható a gyógyszerész nevét viselő címke vagy portré, esetleg címer. Jellegzetes edényforma volt a szirup tárolására szolgáló szirupkancsó. Kedveltek voltak a fajansz és porcelán patikaedények. Az ónmázás fajanszedények elterjesztése a

betelepülő anabaptista habánokhoz kötődik. Az edények gyakran készültek négy-, hat vagy nyolcszögű hasáb alakban, évszámmal ellátva. A gyógyszerertári edényzethez tartozott még a boros- és pálinkáshordó, amelyből mindössze három van Magyarországon, s az egyik a soproni „Angyal” Patikamúzeumban. A 19. században már megjelentek az officinák polcain a bécsi és csehországi porcelánok is. [VIDA, 1996]

A soproni „Angyal” gyógyszerertárban a laboratórium, a gyógyszerészeti műhely mellett volt a patikus család hálószobája, az anyagraktár, a materiális kamra pedig a patika mellett lévő száraz szoba volt. A gyógyszerertár régi berendezése műemléki védelem alatt áll. Az egykori Angyal patika, a mai Patikamúzeum berendezése, az aranyozott oszlopfőekkel ellátott officina bútor a 19. század elejéről való. A polcokon a bécsi, un. Altwien gyártmányú edényzetet látjuk. A porcelán tégelyeket és üvegeket angyalfej díszíti. Szép a két tárlamérleg a görög-római mitológiából ismert gyógyítás isteneinek, Aesculapius-nak és Hygieia-nak a szobraival. Az 1666-ból való habán edény, egy hordó, amelyben cseresznyeszárfortet tartottak, az 1771-ből való bronzmozsár oroszánt ábrázoló fülekkel mind patika egykori berendezését idézik. A múzeumban megtalálhatók a gyógyszerkészítés és gyógyszervizsgálat eszközei: kúpöntő formák, dörzscsészék, pipették, űrmértékek, régi súlysorozat darabjai. A tárgyak között külön egységet képeznek a népi gyógyászat emléktárgyai is: szemverés ellen védő amulettek, gyermekfrász (epilepszia) elleni védősapka, stb.

A kiállítás a korábbi századok során működött Angyal, és más soproni patikák egykori tárgyait, eszközeit tárja elének.

Festményeken látjuk a gyógyítás védőszentjeit, Damjánt és Kozmát, valamint a patikus fiából lett híres orvos, Gensel János Ádám arcképét is. A tárlókban látható gyógyszerészeti emlékek között olvashatjuk — többek között — Molnár Lajos oklevelét és indexét Than Károly aláírásával, egy szülésznő oklevelét Semmelweis aláírásával, a Löw-Deccard féle „Flora Semproniensis” (1741) másolatát, az első nyomtatott orvosi könyv, a soproni orvos Frankovith Gergely munkáját 1588-ból, stb.

A gyógyszerertár gyógyszerészeti szakkönyvtára kétszáznál is több kötetet tartalmazott, elsősorban a természettudomány, a kémia és a gyógyszerészet tárgyköréből. Német és magyar gyógyszerészeti szakfolyóiratokat járattak, mint például a „Die Wiener Pharmaceutische Zeitschrift”. Itt láthatjuk a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847. évi soproni nagygyűlésének kiadványát is, amely az összes elhangzott előadás szövegét tartalmazza.

A Patikaház, azaz a mai, a Fő téren álló Patikamúzeum jelenlegi alakját 1850-ben nyerte el, amikor az officina patikusa Spiess Vince volt. Az ő számára az épület átépítésének a terveit Wanitzky Ferenc készítette el. A telken ugyanis korábban két épület állott: a kapualjtól keletre egy földszintes épület volt, a régi városi kenyérbolt, a kapualjtól jobbra lévő kétemeletes épületben pedig a korábbi patika működött. Eredetileg az épület egyemeletes lábasház volt, amelyet — a ház egyes elemeinek vizsgálata alapján — a 14. században emeltek. 1525-ben a város le akarta bontatni az épületet, hogy nagyobbá tegyék a város főterét, de II. Lajos királyunk megvétózta ezt a szándékot. 1646-ban Gensel Kornél patikus — aki elődjétől, Stephan Jánostól vette át az akkor Fekete Elefánt nevű patikát — átépítette az épületet. A ház továbbra is lábasház maradt, de kétemeletesé vált. Díszes famennyezettel és zárterkélyvel ellátott két nagy lakóteret hoztak létre a patika fölött. A lábas homlokzatot a 18. században szüntették meg, s végül az 1850-es helyreállítás során kapta meg a ház a ma is látható formáját, beleértve az új ablakkereteket is.

1966–67-ben nagy műemléki feltárást és tatarozást hajtottak végre, s ekkor kerültek elő a régi beltéri oszlopfők és a boltíves ablakok. Ebbe a felújított térbe már nem volt visszahelyezhető a gyógyszerári bútorzat, s ekkor született meg az ötlet: az épület a történelmi múlt bemutatására legyen hivatott. A múzeum létrehozásában kiemelkedő szerepük volt az „alapító atyáknak”: Dr. Domonkos Ottó múzeumigazgatónak, Dr. Nikolits Károly gyógyszerésznek és Dr. Horváth Dénes gyógyszerésznek.

Az első gyógyszerészettörténeti múzeumunk, Magyarország első önálló Patikamúzeuma 1968. június 11-én nyílt meg Sopronban egy gyógyszerészettörténeti tudományos ülészak keretében.

Hungary's first Pharmaceutic Collection, the Pharmacy Museum

Abstract:

Hungary's first pharmaceutic museum, in Sopron at the Main Square, was opened in 1968. The first data referring to the separation of the two professions, doctor and pharmacist date back to 1495. In Sopron from 1573 until 1600 a pharmacy was continuously functioning and by 1623 there were two of them. The pharmacists in Sopron were all German immigrants. In 1643 an apprentice, named Kornél Gensel had rented the

pharmacy called 'Black Elephant' from the previous owner, later he bought it. His son, Kornél Gensel had an excellent reputation as a pharmacist and established a botanical garden in the town. After his father's death, young Kornél did not continue his father's profession, instead he became a doctor. During the conflict between the Hungarians and the Habsburgs it was difficult to find a buyer for the pharmacy, therefore it was eventually closed. In the meantime, two more pharmacies were opened and one of them, the White Angel moved into the Black Elephant Pharmacy, which was later called Angel. After changing ownership many times, Angel Pharmacy was open to the public until 1950, when the Hungarian government took over the property. The pharmacy's equipment is more than 200 years old. Visitors can see Altwein dishes, as well as instruments for mixing drugs and controlling their quality. The pharmacy has a 200 volume library, it subscribed to two pharmaceutical journals, one of them was the 'Die Wiener Pharmaceutische Zeitschrift'. An oil portrait shows János Adam Gensel in the museum and a separate exhibit that demonstrates his achievements as an outstanding doctor and a meteorologist. In 1966/67 during the monument conversation it was decided that the refurbished interior should be the place for exhibition, displaying the history of the Pharmacy. After the decision had been made, the first Pharmacy Museum opened on 11th June 1968 during a Pharmaceutical Scientific Conference.

Irodalom:

BÁNÓNÉ FLEISCHMANN, MARIANN; ZALAI KÁROLY: A gyógyszerészi eskü kialakulása és fejlődése. In: Gyógyszerészet 22. 1978.

HÁZI JENŐ: Adatok a soproni gyógyszerészek és gyógyszertárak múltjából. Sopron, 1932.

HÁZI JENŐ: Kiegészítések a soproni patikák hőskorához. In: Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993.

HÁZI JENŐ: Soproni polgárcsaládok 1–2. 1535–1848. Bp. 1982.

HORVÁTH ZOLTÁN: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964.

KOCSIS KRISZTINA: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Sopron vármegyében a XVI. század végétől 1950-ig. Doktori disszertáció. Kézirat. Bp. 1986.

KOCSIS KRISZTINA.: A soproni gyógyszertárak múltja a XVI. századtól 1950-ig. In: Soproni Patikamúzeum. Sopron. 1993.

MAGYARY-KOSSA GYULA: Magyar Orvosi Emlékek I–III. Bp. 1931.

NIKOLICS KÁROLY: Soproni Patikamúzeum. Sopron, 1993.

SZÁLA ERZSÉBET: Sopron tudomány- és technikatörténetéből. Sopron, 1997.

VIDA MÁRIA: Patikamúzeumok-műemlékpatikák Magyarországon. Budapest, 1996.

WESZPRÉMI ISTVÁN: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza 1–2. Bp. 1960.

Függelék

A polgárok sorában szereplő patikusok Sopronban az 1535 – 1848 közötti években

---

Arntreich János Mihály	Losspüchler János
Bauer János	Lux Ferenc
Becher János	Mahlzamb Joachim
Beer (Perr) Sebestyén	Marb Tóbiás
Bellicz Péter	Martini János Nándor
Benczúr János Márton	Martinovits Ernő
Bischof Gottfried	Murmann Károly
Braun Károly József	Österreicher Jeremiás
Carl Lőrinc	Pfanzert József
Deimling János Fülöp	Pókfalusy József
Dietrich Imre István	Pralich Péter
Ebhardt János Kristóf	Reichart Ádám
Ehrlinger János Bertalan	Rothe Gottfried Ádám
Ehrlinger János Mihály	Sartory János
Ehrlinger Xavér Ferenc	Schiffmann József orvosdoktor és patikabérlő
Empacher János	Schmidt Zsigmond
Gensel Kornél és fia Gensel Kornél	Seydl Péter
Goldner János Vilmos	Sobitsch János Pál
Gretschel János Károly	Sottgreber György
Haindl Zakariás	Spiess Vince
Hebmstreit György	Stephan János
Herbst János	Stockinger János András
Heringshauser János	Stockinger Mátyás
Heringshauser Pál	Strauber Ferenc
Jaschinsky Gyula	Textor János patikus
Jenisch János Gottlieb	Török István
Kochmeister András	Zillich Adalbert
Kochmeister Edvárd	Zöllner Miklós Bernát
König János	Zsolnay Sámuel
Linninger János	

*HÁZI JENŐ: A soproni polgárcsaládok 1–2. című műve alapján
összeállította a szerző*